

Akcje informacyjno-propagandowe służące ochronie gatunkowej roślin

Polska należy do krajów, które chlubić się mogą wczesnie zorganizowaną ochroną gatunkową roślin (Kwiatkowska 1976). Mimo znacznych osiągnięć w tej dziedzinie nie zdołaliśmy jednak powstrzymać znacznego tempa zanikania wielu składników naszej flory (Michalik 1979, 1989). W czasach wzrastającego uprzemysłowienia i chemizacji rolnictwa potrzebne są nowe siły do utrzymania tego, co jeszcze mamy.

Skuteczność ochrony gatunkowej roślin zależy od: 1) znajomości stanu naszej flory, 2) właściwej wiedzy o możliwościach i perspektywach ochrony poszczególnych gatunków, 3) dobrych przepisów prawnych i przestrzegania prawa ochroniarzkiego. W związku z powyższym ochrona gatunkowa roślin nie jest możliwa bez szeroko zakrojonej pracy informacyjno-propagandowej i pozyskiwania dla idei ochrony przyrody szerokiego kręgu społeczeństwa.

Zasady ochrony gatunkowej roślin znalazły się już w programach nauczania szkół wszystkich szczebli — podstawowych, średnich i wyższych. Obowiązek prawidłowego przedstawiania tych zasad spada przede wszystkim na nauczycieli i wychowawców. Z tego względu praca informacyjno-propagandowa dotycząca ochrony gatunkowej roślin winna być najbardziej nasiloną wśród nauczycieli. Nie chodzi przy tym tylko o doszktałcanie nauczycieli, lecz przede wszystkim o ich autorytet oraz wpływ, jaki mają na wychowanie i kształtowanie postaw innych.

Drugą grupą społeczną, którą w większym stopniu należy pozyskać dla idei ochrony roślin, są dziennikarze, mający również niemały wpływ na kształtowanie opinii publicznej.

Obowiązkowego szkolenia z zakresu ochrony gatunkowej roślin wymagają osoby zatrudnione w prokuraturze, policji i urzędach celnych. Poza tym specjalną akcją informacyjną objęci powinni być rolnicy, leśnicy, użytkownicy terenów re-

kreacyjnych i pracownicy przemysłu opartego na żywych zasobach, a nierzadko także te osoby, które wprawdzie same bezpośrednio nie użytkują żywych zasobów przyrody, lecz wydają decyzje dotyczące spraw ich użytkowania.

Formy i środki przekazu

Od dawna praktykowaną i nadal polecaną formą pracy informacyjno-propagandowej są akcje odczytowe i wystawowe organizowane przez towarzystwa naukowe i organizacje społeczne. Należy dołożyć starań, aby znalazły się one nadal w planach pracy tych towarzystw i organizacji, które w swym statucie deklarują pomoc na rzecz ochrony przyrody. Bezpośredni udział społeczeństwa w odczytach naukowych jest jednak, często niespodziewanie, mały. Przyczynia się do tego w dużym stopniu telewizja, która ma większe możliwości i szersze pole działania, dlatego trzeba starać się o większe zaangażowanie telewizji w sprawę szerzenia zasad ochrony gatunkowej.

Materiał przekazywany przez telewizję może być ten sam lub podobny do tego, jaki przedstawiany jest na niejednym odczycie w ramach posiedzeń towarzystw i organizacji społecznych. Wymaga jednak innego przygotowania.

Poza audycjami należy wykorzystywać przerwy w programach telewizyjnych dla przedstawiania roślin chronionych. Zachęcają do tego piękne kształty i barwy roślin. Ze względów dydaktycznych przekazywane w telewizji ilustracje roślin muszą być jednak podpisane lub krótko ustnie przedstawione.

Warto też przygotować serię krótkich pogadanek radiowo-telewizyjnych na temat gatunków chronionych. Najmilej przyjęte byłyby jednak wielokrotnie skopiowane filmy przeznaczone nie tylko do telewizji, lecz także dla wzbogacenia filmotek w szkołach i na kursach kształcenia.

Materiał przekazywany w radiu, telewizji, w szkołach, świetlicach itp. musi znaleźć się również w publikacjach. Przydałyby się nowe wydania przystępnie napisanych prac z ilustracjami gatunków objętych w Polsce ochroną gatunkową, dostosowane do poziomu intelektualnego i zamożności różnych grup społecznych.

Główny materiał informacyjno-propagandowy dotyczący ochrony gatunkowej roślin w naszym kraju przygotowywała dotychczas Liga Ochrony Przyrody. Wydawnictwa jej cieszą się

nadal dużym powodzeniem i uznaniem. Wydaje się jednak, że Liga Ochrony Przyrody nie jest w stanie zaspokoić zapotrzebowania na artykuły potrzebne do popularyzacji wiedzy o ochronie gatunków.

Może udałoby się namówić kogoś z biznesmenów do wydania poszukiwanych kalendarzy i pocztówek z ilustracjami gatunków objętych w Polsce ochroną gatunkową.

Wielu nabywców znalazłoby również barwne przeźrocza z gatunkami roślin chronionych. Nie ma bowiem częstych okazji do oglądania i fotografowania gatunków chronionych, a przyrodnicy lubią kolekcjonować przeźrocza, gdyż mają one dużą wartość dydaktyczną i zastępują niedozwolony dla zbieracza żywy materiał chroniony.

Poza tym warto przygotowywać serie efektownych znaczków pocztowych z gatunkami objętymi w Polsce ochroną.

Dotychczas nie wykorzystano jeszcze należycie możliwości, jakie zaoferować może przemysł lekki i rzemiosło dla przygotowania atrakcyjnych artykułów służących idei ochrony roślin. To ostatnie zainteresować można między innymi wytwarzaniem większej liczby broszek w formie znaczków z gatunkami chronionymi oraz sztucznych kwiatów zastępujących żywe okazy roślin chronionych. Zapotrzebowanie na tego typu artykuły istnieje wśród harcerzy, pedagogów i licznych działaczy Ligi Ochrony Przyrody. O wartości dydaktycznej sztucznych roślin imitujących gatunki chronione decyduje jednak ich wykonanie, dlatego należy zadbać, aby były one jak najlepszym odbiciem roślin żywych.

Atrakcyjną formą pomocy w propagowaniu idei ochrony gatunkowej mogą być również różnego rodzaju nadruki z ilustracjami roślin chronionych na zeszytach, koszulkach, serwetkach, reklamówkach i wielu innych artykułach przemysłowych. Należy dołożyć starań, by były one wprowadzane równoprawnie z wieloma innymi materiałami propagandowymi i na stałe weszły do praktyki w przemyśle lekkim. Z uwagi na walory ozdobne roślin nadruki te mogą konkurować z wieloma wzorami i niejednokrotnie znacznie podwyższyć atrakcyjność towaru. Z tego względu producenci nie powinni stronić od wspomnianej pomocy.

Żadne środki techniczne nie zastąpią jednak w pełni bezpośredniego kontaktu z żywą przyrodą, dlatego do najbardziej efektywnych form pracy informacyjno-propagandowej na rzecz ochrony gatunkowej roślin należą wycieczki i zajęcia terenowe. Aby spełniły one swój cel, trzeba je jednak odpowiednio przygotować i poprzedzić specjalną akcją informa-

cyjną zależną od uczestników i miejsca wycieczek. Główny efekt tych zajęć zależy od przewodnika, który winien być osobą kompetentną, pomagającą w identyfikacji gatunków i w zrozumieniu wartości ich ochrony.

Z uwagi na atrakcyjność terenu wycieczki kierują się często w stronę rezerwatów i parków narodowych. Z tego względu Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze winno zadbać o odpowiednią liczbę informacji o tych obiektach. Potrzebne są foldery, mapy, przewodniki oraz opisy ścieżek przyrodniczych istniejących w poszczególnych rezerwach, parkach narodowych i krajobrazowych (Kamieniecki 1989). Drukować je można w wydawnictwach lokalnych i to w różnej postaci — niezaraz tylko w formie czarno-białych odbitek kserograficznych.

Poza rezerwatami można wiele gatunków chronionych oglądać w ogrodach botanicznych, które nie są dotychczas jeszcze w pełni wykorzystane dla celów dydaktycznych i informacyjno-propagandowych. O dużych możliwościach pomocy dydaktycznej tego typu placówek świadczą tzw. zielone szkoły, prowadzone w niemieckich ogrodach botanicznych (Zenkler 1989).

Poza tym bogatym materiałem dydaktycznym i fachową siłą dysponują muzea przyrodnicze na terenach parków narodowych. W przypadku, gdy mają bazę noclegową, mogłyby one udzielać pomocy nie tylko w obsłudze wycieczek, lecz również w organizowaniu tzw. letnich szkół, obozów szkoleniowych, praktyk studenckich, sympozjów naukowych i innych imprez terenowych, poświęconych zagadnieniom ochrony gatunkowej roślin.

Treść i wykorzystywanie informacji

W ostatnich latach opracowano wiele roślin chronionych w Polsce w związku z przygotowaniem tzw. czerwonej księgi gatunków rzadkich i zagrożonych (Zarzycki, Wojewoda red. 1986, Jasiewicz red. 1988). Wzrosła więc wiedza wymagająca szerokiego przekazu w celu właściwego zabezpieczenia roślin dla przyszłych pokoleń.

Poza tradycyjnym materiałem służącym ochronie gatunków popularyzować trzeba nowoczesną strategię ochrony przyrody i sposób ekologicznego myślenia. Dawne teksty wzbogacić należy o instrukcje dotyczące praktycznych sposobów czynnej ochrony. W wielu rezerwach zaobserwowano bowiem już

smutne skutki niewłaściwej, biernej ochrony roślin (Ola-
czek, Ławrynowicz 1986).

Kontakt z przyrodą znajduje społeczeństwo najczęściej w pobliżu swego miejsca zamieszkania, dlatego najbardziej interesować je winny lokalne osobliwości, o których często brak danych w informatorach o ogólnym zasięgu. Wywołuje to potrzebę opracowywania informatorów lokalnych dotyczących aktualnego stanu gatunków chronionych w poszczególnych regionach, województwach, gminach oraz mniejszych jednostkach geograficznych i administracyjnych. Bez nich trudno o argumenty w sprawach zarządzania, które mogą, w taki czy inny sposób, wpłynąć na zmianę istniejącego stanu roślin. W związku z powyższym zaapelować należy o pomoc Konserwatorom Przyrody w zbieraniu i przekazywaniu informacji, które by odzwierciedlały rzeczywisty stan roślin chronionych w poszczególnych obszarach. Pomoc tę zadeklarować mogą: towarzystwa naukowe, szkoły, miejscowe koła Ligi Ochrony Przyrody, Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze i liczne drużyny harcerskie. Czyny społeczne na rzecz ochrony roślin zależą jednak w dużym stopniu od kompetencji osób i możliwości działania poszczególnych grup. Nie zawsze dane zebrane w ramach tych czynów są wiarygodne, dlatego trzeba je sprawdzać. Nie można jednak nie dostrzegać ważnej roli wychowawczej czynów społecznych w wyrabianiu poczucia odpowiedzialności i kształtowaniu czynnej postawy wobec naruszania zasad ochrony przyrody.

W trosce o zabezpieczenie stanowisk wielu gatunków chronionych przygotować należy również szczegółowe przepisy, które by regulowały działania czynników zabezpieczających trwałość gatunków chronionych na poszczególnych stanowiskach, w gminach, województwach i innych jednostkach administracyjnych. Mogą one uaktywnić nie tylko organy wykonawcze ochrony przyrody, lecz również służby powołane do pilnowania przestrzegania prawa w zakresie ochrony gatunków. Treść lokalnych przepisów skierowana jest bowiem często bezpośrednio do określonych osób, przed którymi stawiane są konkretne zadania.

Policjant winien być poinformowany o tym, z jakimi naruszeniami przepisów ochrony gatunkowej roślin zetknąć się może w rejonie swego działania. Trudno od niego wymagać znajomości wszystkich roślin chronionych w Polsce. Niewybaczalny jest jednak brak znajomości tych gatunków roślin chronionych, które występują w najbliższej okolicy.

Do polepszenia istniejącej sytuacji może przysłużyć się społeczny i administracyjny nacisk na organy ścigania prawa w celu uaktywnienia ich w służbie ochrony przyrody. Nie jest to jednak możliwe bez odpowiedniej akcji informacyjno-propagandowej, powiązanej często z przygotowaniem specjalnych biuletynów informacyjnych, adresowanych do lokalnych jednostek policji i urzędów celnych.

Społeczeństwo powinno znać kary nakładane na osoby nie przestrzegające ochrony gatunkowej i wiedzieć, że naruszanie zasad tej ochrony nie może długo uchodzić bezkarnie.

Szczególny nacisk należy położyć na kontrolę osób zajmujących się sprzedażą roślin chronionych. Bardzo często wykorzystują one fakt hodowli roślin dla usprawiedliwienia swego postępowania. Wymaga to od organów kontroli między innymi rozeznania w możliwościach uprawy gatunków chronionych, które — jak wiadomo — są stosunkowo ograniczone — niejednokrotnie mniejsze niż na to wskazuje ilość sprzedawanego materiału.

Potrzebna jest większa współpraca policji z działaczami Ligi Ochrony Przyrody i wszystkimi miłośnikami przyrody zorientowanymi w sprawach ochrony gatunkowej roślin. Nie można więc zapominać o zaproszeniach dla przedstawicieli urzędów policji na organizowane odczyty i inne spotkania w sprawie ochrony roślin. Potrzebne są spotkania organizowane w celu przeprowadzenia właściwej kontroli roślin na poszczególnych obszarach.

Szczególnie wysoko cenić trzeba inicjatywę organizowania przez Ligę Ochrony Przyrody Młodzieżowej Straży Ochrony Przyrody. Winna ona obejmować jak największe kręgi uczniów werbowanych do pomocy w przestrzeganiu zasad ochrony gatunkowej w swej okolicy oraz na wycieczkach i obozach letnich.

Grupy Młodzieżowej Straży Ochrony Przyrody zachęcać należy do obserwacji stanowisk roślin chronionych i zgłaszania właściwym organom administracji państwowej oraz funkcjonariuszom policji wszelkich niepomysłnych zmian związanych z niewłaściwą ochroną i naruszaniem przepisów ochrony gatunkowej. Prócz tego patroli Młodzieżowej Straży Ochrony Przyrody, pod odpowiednią opieką wychowawców, winny też w wielu przypadkach zastępować policję i Straż Ochrony Przyrody poprzez pouczanie innych i zaznajamianie szerszych kręgów społeczeństwa z przepisami dotyczącymi ochrony roślin.

Organizatorami Młodzieżowej Straży Ochrony Przyrody,

która działa według dawno ustalonego regulaminu, są szkolne koła Ligi Ochrony Przyrody. Formy i metody pracy wielu z tych kół w praktyce zdały już swój egzamin, dlatego powinny być nadal kontynuowane. Chodzi jednak o to, by stały się one powszechne i przynosiły dobre efekty (Sikora 1979).

Urzędy prokuratury w wielu województwach prawie wcale nie stykają się ze sprawami dotyczącymi ochrony gatunkowej roślin. Nie świadczy to jednak o przestrzeganiu zasad ochrony. Przyczyn tego stanu rzeczy dopatrzeć się można między innymi w dotychczasowych strukturach administracyjnych, łączących w jednym ręku funkcje organizacyjno-zarządzające, promocyjne i funkcje ochronne (Kulesza 1988).

Ogólnie wiadomo o sprzecznych interesach gospodarki i ochrony gatunkowej. Nie brak też przykładów wolontaryzmu administracyjnego widocznego w wielu zwolnieniach z obowiązujących przepisów uzasadnieniem innych potrzeb publicznych. Z tego względu należy dążyć do jak najszybszego rozdziału funkcji zarządzania od funkcji ochronnych, ustalania szczegółowych przepisów ochronnych i sprawowania kontroli publicznej.

Potrzebna jest niezależna zewnętrzna kontrola i powszechne zrozumienie potrzeb ochrony gatunkowej, które pomagać powinno decydom w rozstrzygnięciu wątpliwości, ustalaniu reguł i rozważaniu korzystniejszych możliwości.

SUMMARY

Information and publicity activities helpful at the protection of plant species

The process of the extinction of plant species cannot be stopped without information and publicity work to win vast circles of the society to the cause of nature conservation. Numerous forms and methods of that work have already proved efficient. They should be spread and continued to instigate the interest in protected plant species and to give better results in their conservation. The already existing materials should be enriched with instructions concerning practical ways of safeguarding the particular species. The most urgently needed works are as follows: 1) to compile local guide-books informing about the actual state of the protected plant species in the particular geographical and administration units of the country, 2) to prepare the regulations controlling the action of the factors safeguarding the per-

manence of the protected plant species in their particular localities, 3) to make more active the organs responsible for the execution of the law concerning plant species protection, 4) to organize public control and discussions on the matters connected with the safeguarding of the protected plant species.

WAŻNIEJSZE PIŚMIENNICTWO

Jasiewicz A. (red.) 1988. *Materiały do poznania gatunków rzadkich i zagrożonych Polski*. Cz. 1. *Fragm. Flor. et Geobot.* 33 (3—4): 267—501.

Kamieniecki K. 1989. *Dydaktyczne funkcje Parków Krajobrazowych*. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* XLV, 2: 5—14.

Kulesza M. 1988. *Efektywność prawa i administracji w zakresie ochrony przyrody i środowiska (Fragment Raportu KOP PAN na III Kongres Nauki Polskiej)*. PAN, Kom. Ochr. Przyr. *Problemy ochrony polskiej przyrody* (red. R. Olaczek i K. Zarzycki), PWN, Warszawa.

Kwiatkowska A. 1976. *Ochrona gatunkowa roślin*. W: *Ochrona przyrodniczego środowiska człowieka* (red. W. Szafer). PWN, Warszawa.

Michalik S. 1979. *Zagadnienia ochrony zagrożonych gatunków roślin w Polsce*. *Ochr. Przyr.* 42: 11—28.

Michalik S. 1989. *Problemy ochrony wymierających i zagrożonych gatunków flory polskiej*. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* XLV, 1: 5—19.

Olaczek R., Ławrynowicz M. 1986. *Główne problemy ochrony zasobów genowych roślin w warunkach naturalnych „in situ”*. *Acta Univ. Lodz., Folia Sozol.* 3: 3—19.

Sikora A. 1979. *Organizacja i formy pracy szkolnego koła LOP*. Zarząd Główny Ligi Ochrony Przyrody, Warszawa.

Zarzycki K., Wojewoda W. (red.) 1986. *Lista roślin wymierających i zagrożonych w Polsce*. PWN, Warszawa.

Zenkter E. 1989. *„Zielone szkoły” elementem edukacji przyrodniczej społeczeństwa w Republice Federalnej Niemiec*. *Wiadom. Bot.* 33, 3: 79—85.